

Биљана Остојић

Театар “Култ”¹ (2)

Студија случаја “Тамна је ноћ”

ГОСТОВАЊА

За Театар “КУЛТ”, гостовања су била *modus vivendi*, једини услов егзистенције, јер сврстали су се у ред “амбулантних” и “мобилних” позоришта. Квантификовано, резултати су били импресивни: од премијере представе *Тамна је ноћ*, 23. 06. 1993. до 28. 12. 1995. одиграно је укупно 258 представа, од тога 94 су гостовања у земљи, 23 у иностранству (скоро, половину представа чине гостовања). За две године представа је гостовала више него сва српска позоришта заједно. У време жестоког ембарга, једино је наше позориште које је уопште гостовало у иностранству. “КУЛТ” је обишао скоро све сцене сужених простора ондашње Југославије, и једино је позориште које је “званично пробило културни ембарго”, на сценама Њујорка, Чикага, То-

ронта, Детроита, Милвокија, Скопља, Цириха.²

На основу података са благајне Театра “КУЛТ”, постигнут је историјски рекорд, за две године, ово позориште је посетило више од 200.000 гледалаца. После домаће публике, освојене на “препад”, гостовања у иностранству почела су путовањем у Швајцарску (Цирих и Женева) 19. и 20. марта 1994. а од 15. до 22. априла 1994. у Њујорку. Јавност у Србији је била изненађена “пробијањем” веома строге блокаде. Вест о добијању америчких виза, на чије су одобрење чекали више месеци, изазвало је буру одушевљења у – како су новинари називали Театар “КУЛТ” – уметничком и просперитетном театру. У једном од многобројних интервјуа, Миња Обрадовић је објаснио како је, уопште, дошло до гостовања, будући да је било немогуће колектив-

¹ Овај текст је део обимнијег Хабилитационог рада за стручни испит аутора: *Неинституционална позоришта у Србији*.

² “Реаговања”, *Телеграф*, Београд, 01. 11. 1995.

но путовање једног позоришта на територији Југославије. Намеће се закључак да су приватни контакти и хуманистичке и антиратне поруке, биле добитна комбинација за “разбијање културне блокаде”.

Културна блокада уведена према нашој земљи побеђена је наглашеном хуманитетичком и антиратном поруком у високо уметнички обликованој представи “Тамна је ноћ”. Наравно, ту су и злумачки асови Јелисавића Саблић и Предраж Ејдус, као и редишељ у зенићу Егон Савин. Представу су видели људи из земаља у које смо позвани, они су створили праву атмосферу око комада и изре злумача, иако да смо успели да организујемо зостивања упркос створим санкцијама УН. Путовање у Швајцарску организовала је Српска православна црква, док је зостивање у Њујорку организовао часопис “Хало Београд”, који издаје зрупа младих интелектуалаца из наше земље. Ипак, пресудну улогу у добијању америчких виза је хуманистичка и антиратна порука представе. Сва зостивања остварена су под слојаном “Антиратни крик најмлађе српског позоришта”. Числић приход од ових зостивања Театар “КУЛТ” улажује у пројекат Народне кухиње Србије.³

Наслови у новинама сведоче о веома успешним гостовањима у Швајцарској: “Поново позвани”, “Сузе у позоришту”, “Храна за моју душу”... У Цириху и Женеви актери представе

поздрављени су овацијама, нико није могао ни да претпостави да ће наићи на тако изванредан пријем и да ће гледалиште са сузама у очима пратити збивања на сцени – без разлике и Швајцарци и Југословени. Ансамбл је имао малу трему пред приказивањем представе у Женеви у Конгресној дворани УН – из једноставног разлога – тамо није било много нашег света. Публика је била елитна и захваљујући преводу, разумела је суштину комада. Књига утисака била је препуна емотивних порука. Напорно путовање аутобусом од педесет сати исплатило се свим актерима. У једној од порука писало је: “Хвала Богу да има људи као што је Александар Поповић”.

Гостовање најмлађег професионалног Театра “КУЛТ”, одржано је у вансеријској атмосфери и из утисака, јасно се може разумети да гледаоци нису посветили пажњу само уметничкој, већ и друштвеној и социолошкој рецепцији – представу су разумели као сведочанство о времену у коме се живело.⁴

Гостовање у Америци

На гостовању у Њујорку, изведена је 150. *Тамна је ноћ*; представи су присуствовале знамените личности њујоршке културне сцене: Хелен Стјуарт, легендарна “La mamma”, Џудит Нојман, Бил Хопкинс, знаменити критичар Њујорк тајмса Џон Сајмон.

Десетодневно гостовање завршено је у великом стилу: последња, од шест

³ “Наш театар коначно гостује у Швајцарској, Америци и Француској”, *Политика Експрес*, Београд, 16. 03. 1994.

⁴ “Храна за моју душу”, *Политика Експрес*, Београд, 01. 04. 1994.

представа, играна је на Бродвеју! 1200 људи присуствовало је представама, сви са сузом у оку. *Април 1994. остиаће крујино ујисан у хроници најмлађеџ беоџрадскоџ теајтра*, писла је критичарка Бранка Криловић.⁵

У публици је, понајвише било Срба, али и представника бивших југословенских република и Американаца. Било је, међу њујоршким Србима, извесних дисонантних тонова и питања: да ли ова представа доноси “праве вредности” и да ли шаље извесне, “дефетистичке поруке”; међутим, Александар Поповић се храбро суочио са њима и поручио: *Смајтрам да је најјошијте није, чак и у сред йраџедије, йражиии део своје кривице. Сви ћемо се на крају наћи йред судом истјорије... Кажу да смо небески народ, а на небо се сјишже у мрјивачким сандуцима, ја сам из сјпаре срјске йородице, војвода, хајдука, а желео бих да моји йојйомици буду мајтемајичари, физичари и асјрономи...*⁶

Чист приход и од овог гостовања, отишао је у хуманитарне сврхе – Дечјој болници у Београду. Гостовање у Америци финансијски је помогло и Министарство културе Србије, предузеће “Метал”, “Цептер”, Општина Звездара и Америчка амбасада у Београду.

Јелисавета Саблић је најтачније резимирала гостовање у Америци: *Усјех наше йредсјаве је више неџо теајтарски усјех, йо је била мисија, осећање йорекла које је било засјало, йробу дило се уз нашу йредсјаву... Тим комйликованим емоцијама удовољавала је наша йредсјава... Дакле, наш йримар-*

*ни задајтак у Њујорку усјешно је сјроведен.*⁷

НАГРАДЕ, ПРИЗНАЊА

Већ на самом старту, након премијере, представа *Тамна је ноћ*, прогледана је за “Утисак недеље”, у истоименој емисији Студија Б. На Фестивалу праизведби у Параћину, због незапамћеног интересовања публике, представа је изведена два пута. Жири, међутим, није делио укус публике, те је представа остала без награде. Захваљујући, између осталих, и улози у представи *Тамна је ноћ*, Драган Мићановић постао је први добитник, тек установљене награде, “Стојан Дечермић”.

Најзад, представа *Тамна је ноћ*, проглашена је за представу године 1993. у анкети новинара и гледалаца Студија Б. Као органски део представе, песма *Тамна је ноћ*, Боре Ђорђевића била је месецима на врху топ-листа. На 39. Стеријином позорју у Новом Саду, представа је унела међу госте и посетиоце, помало заборављену, фестивалску атмосферу, бурно поздрављена, доказала је, да је Александар Поповић, пронашао начин како да “ухвати” нашу стварност. Марија Црнобори је одушевљено изјавила: *То је велика йредсјава, йо йисцу, ѓлумцима и редийељу. У усјелој сценоџрафији са цвећем, доџађају се велике сјвари које су нас йојресле, за један йио час йолико уздрамала како йо може само йрава умейносји. Поџодила је људе у мозак и срце, у кичму живојиа. Зайио*

5 “Тамна је ноћ у Њујорку”, *ЛУДУС*, Београд, 05. 05. 1994.

6 “Њујоршке полемике око представе *Тамна је ноћ* – гостовање у невреме”, *Борба*, 21. 04. 1994.

7 Исто

Јелисавета Сека Сабљић и Предраг Ејдус у драми *Тамна је ноћ* Александра Поповића, р. Егон Савин, Култ театар, 1993.

није ни чудо да је публика ипак реаговала.⁸

Представа је, такође, изазвала неподељене похвале на Округлом столу критике. Од текста Александра Поповића, који је својеврстан коментар судбине једне породице, у распону од фарсе до трагедије, Егон Савин је направио “атрактивну представу”, која дубоко потреса публику, истакао је, у уводном излагању критичар Александар Милосављевић.⁹

КРИТИКЕ

Све рецепције представе *Тамна је ноћ*, имају заједнички именитељ: критичари нису имали објашњења за њен

успех, “неухватљивост”, фактор икс, који није могуће именовати. Та танка нит, између уметничког и комерцијалног, која не претеже превалентно ни на једну страну. Критика није писала хвалоспеве, али се ни велике замерке не могу препознати из њихових текстова. Доминантне су фразе: привлачна представа, феномен, катарза, једноставна прича, опора трагикомедија, поједностављење, лака идентификација, ирационалне страсти, фарса, апсурд, лакрдијско. Контрадикторна је и перцепција појединих критичара на “актуелност теме”.

Критичар “Политике”, Александар Милосављевић истицао је: *Евиденцијан*

⁸ “Погодак у срце”, *Политика Експрес*, Београд, 30. 05. 1994.

⁹ “Пљусте похвале”, *Јединство*, Приштина, 31. 05. 1994.

недосѝаѝаѝак ѝексѝа – исувише брза ѝишичева реакѝија на акѝуелна збивања.¹⁰ Насупрот овом ставу, Владимир Стаменковић, управо истиче: Да ѝредсѝава “Тамна је ноћ” – исѝуњава једну од најважнијих функција ѝеатѝра, разуме се схваћеноѝ у ѝексѝировском значењу ѝоѝ ѝојма: заѝо ѝиѝо је оѝледало времена у којем је насѝала...¹¹

Селекѝивни изводи из криѝика:

“Тамна је ноћ”, ѝреба је ѝреживеѝи. Прослављен је редак јубилеј, сѝоѝа ѝредсѝава за свеѝа неколико месеци. За неѝиѝо слично друѝима је ѝоѝѝребно и неколико ѝодина. Пред ѝубликом је заисѝа солидна и ѝривлачна ѝредсѝава али ѝо ни ѝриближно није довољно да објасни феномен који је овако издваја... Било је бољих, и у бољим ѝриликама, ѝа ѝиѝак без ове блиске везе између ѝозорнице и начичканоѝ свейѝа око ње. Ова Појовићева “Ноћ” је каѝтарза.¹²

... “Тамна је ноћ” у себи крије (можда ѝреѝерано) једносѝавну ѝричу, у којој је свако од нас, на овај или онај начин замислив као ѝроѝаѝонисѝа... Теѝко је, заѝраво, оѝеѝи се уѝиску да је ова оѝора (ѝраѝи)комедија већ у сѝарѝу рађена да ѝосѝане комерѝијални хиѝ...¹³

Предсѝава која излази у сусреѝи дубоким ѝоѝребама ѝледалаца... У ко-

маду “Тамна је ноћ” ѝо основном ѝо-ну веома ѝримакнуѝом фарси, узбудљиво је ѝриказан наш акѝуелни социјални живоѝ, слом срѝскоѝ друѝѝива на измаку двадесетѝоѝ сѝолећа...¹⁴

“... Доѝађаји и лица из драме јоѝ се врѝе на ѝелевизији, а момке, несрећне момке наших раѝиѝиѝа, среѝћейѝе можда одмах иза ѝредсѝаве, у ѝрамвају, на месѝу резервисаном за ѝруднице и... Ушао је Аѝа Појовић ѝод кожу свим сѝрадалницима нашеѝ обуѝављеноѝ живоѝа и не ѝреба ѝиѝаѝи за коѝа је: да ли за сѝуденѝе са Теразија, ѝриѝајену инѝелиѝенѝију, ѝаѝриоѝе или дезерѝере. Ова драма ѝласа за живоѝ уѝраво у недоба којем живоѝ и речи ѝиѝако мало значе”.¹⁵

У НИН-овој листи позоришних представа године, Владимир Стаменковић је направио свој традиционални избор: Од једва десетѝак ѝозоришних ѝредсѝава, сасѝављач је изабрао само ѝри. ПРВА: “Тамна је ноћ” – заѝо ѝиѝо исѝуњава једну од најважнијих функција ѝеатѝра... заѝо ѝиѝо је оѝледало времена у којем је насѝала, заѝо ѝиѝо у сѝеѝифичној врѝиѝи ѝозоришноѝ риѝуала именује зло које ѝрује нашу друѝѝивену заједницу, ѝри чему су од малоѝ значаја недосѝаѝи које, она очигледно има.¹⁶

¹⁰ “Позоришне премијере: Ноћ у балканској крчми”, *Полѝиѝика*, Београд, 11. 08. 1993.

¹¹ “Тамна је ноћ”, Владимир Стаменковић, *НИН*, Београд, 07. 01. 1994.

¹² “Тајни путник Стаљин”, Мића Милошевић, *Борба*, Београд, 16. 01. 1994.

¹³ Са београдске сцене, “Трагикомедија као театарска хит”, Илија Туѝић, *Дневник*, Нови Сад, 15. 12. 1993.

¹⁴ Позориште: “Право стање”, Владимир Стаменковић, *НИН*, Београд, 09. 07. 1993.

¹⁵ Бранка Криловић, *РТС*, Телевизијска критика.

¹⁶ *НИН*, 07. 01. 1994.